

Katariina Warpenius ja Pia Mäkelä

23.2.2024

Eduskunnan talousvaliokunta

Eduskunnan talousvaliokunta, 5.3.2024 kirjallinen lausunto

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi alkoholilain 17 ja 26 §:n muuttamisesta

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto otsikossa mainitusta esityksestä.

Hallituksen esityksessä (HE 7/2024 vp) ehdotetaan, että alkoholijuomien vähittäismyyntiä koskevia säännöksiä muutettaisiin sallimalla luvanvaraiseen vähittäismyyntiin enintään 5,5 tilavuusprosenttia etyylialkoholia sisältävien alkoholijuomien lisäksi myös enintään 8,0 tilavuusprosenttia etyylialkoholia sisältävät käymisteitse valmistetut alkoholijuomat.

THL esittää huolensa seuraavista näkökulmista eikä näillä perusteilla kannata hallituksen esityksessä esitetyjä muutoksia.

Vaikutukset alkoholin kokonaiskulutukseen olisivat alkoholihaittojen kannalta vääränsuuntaisia

Mikäli nykyiset vähittäismyyntiluvan haltijat myisivät esityksen mukaisesti jatkossa enintään 8-prosenttisia käymisteitse valmistettuja alkoholijuomia, kasvaisi näiden juomien myyntipaikkojen lukumäärä 17-kertaiseksi verrattuna nykyisten Alkojen määrään.

Arvioitaessa esityksen vaikutuksia suomalaisten alkoholinkulutukseen hyvä vertailukohta on vuosien 2017/2018 alkoholilain uudistus, jonka vaikutuksia THL arvio raportissaan. Nyt käsillä oleva muutoksen voidaan arvioida olevan suuruusluokaltaan hieman alle puolet edellisestä, jos mittarina on lakimuutoksia edeltänyt Alkon myynti (sataprosenttisena alkoholina).

Vuoden 2018 uudistus lisäsi tuolloin uusien yksityiseen vähittäismyyntiin tulleiden alkoholijuomien myyntiä merkittävästi: 4,8–5,5-prosenttisten oluiden ja juomasekoitusten myynti kasvoi yli 500–600 prosenttia. Oluissa uudet tuotteet korvasivat aiempia miedompia oluita. Kaiken kaikkiaan alkoholilain itsenäisen vaikutuksen on arvioitu olleen noin kolme prosenttia tilastoitua alkoholinkulutusta lisäävä.

Voidaan arvioida, että nyt esitetty muutos merkitsisi 5,6–8-prosenttisten alkoholijuomien saatavuuden ja myynnin moninkertaistumista. Etenkin toteutettuna yhdessä olutveron alentamisen kanssa olutvalikoiman runsastuminen ja vahventuminen vaikuttaisivat erityisesti miehiin, jotka jo nyt kärsivät alkoholihaitoista huomattavasti naisia enemmän.

Katariina Warpenius ja Pia Mäkelä

23.2.2024

Sitä, missä määrin markkinoille tulevat uudet vahvemmat alkoholijuomat syrjäyttäisivät nykyisin saatavilla olevia miedompia alkoholijuomia, on vaikea arvioida. *Kaiken kaikkiaan vaikutukset kokonaiskulutukseen voisivat todennäköisesti olla lyhyellä aikavälillä suhteellisen vähäisiä, mutta ne ovat vääränsuuntaisia väestön hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden kannalta.*

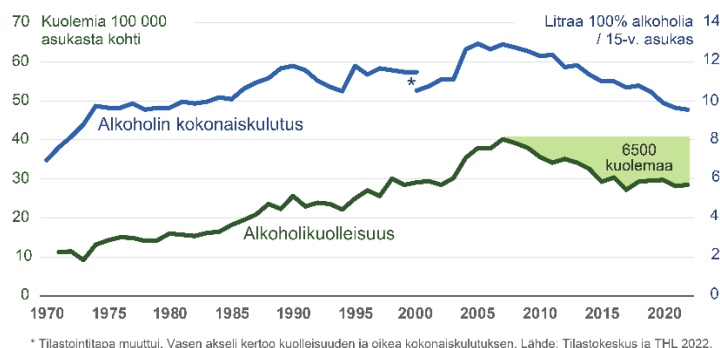
Alaikäiset altistuisivat laajenevalle ja vahvenevalle alkoholijuomien tarjonnalle

Vuoden 2018 lakimuutoksen yhteydessä alaikäisten nuorten raittiuden vähenemiskehitys pysähtyi vuosien 2017 ja 2019 välillä. Lisäksi tytöillä juomasekoitusten kulutus kasvoi ja kerralla juodut alkoholimäärät lisääntyivät.

Uusien vahvempien alkoholijuomien myynti päivittäistavarakaupassa altistaisi alaikäiset aikaisempaa laajemmalle ja vahvemmalle alkoholijuomien tarjonnalle. Päivittäistavarakauppaan voi lisäksi tulla vahvempia makeahkoja viinipohjaisia juomia, jotka voivat houkutella tyttöjä siinä missä muutkin heidän suosimansa makeahkot alkoholijuomat. *Nuoria suojeltaisiin alkoholin haitoilta nyt suunniteltua paremmin, jos päivittäistavarakaupassa myytävien alkoholijuomien vahvuuden ylärajaa ei nostettaisi 5,5 prosentista.*

Riskikäyttäjät ja muut haavoittuvat ryhmät altistuisivat lisääntyvälle myynninedistämislle ja alkoholihaitoilte

Vuoden 2018 alkoholilain uudistuksen myötä alkoholikuolleisuus kasvoi, vaikka alkoholin kokonaiskulutus ensin pysyi ennallaan ja sitten väheni (katso kuvio). Tämä viittaa siihen, että juuri runsaasti alkoholia käyttävät lisäsivät kulutustaan. On todettu, että kansallisen alkoholipolitiikan muutokset vaikuttavat eniten pienituloisimpaan tuloviidennekseen, ja onkin syytä olettaa, että esitetyn alkoholilain muutoksen haitalliset vaikutukset kohdistuisivat jälleen voimakkaimmin pienituloisiin miehiin. *Alkoholin lisääntyvälle myynninedistämislle altistuminen koskisi siis alaikäisten nuorten lisäksi myös muita haavoittuvassa asemassa olevia.*

Kuvio. Alkoholin kokonaiskulutus ja alkoholikuolleisuus Suomessa 1970–2022, sekä säästettyjen alkoholikuolemien lukumäärä vuoden 2007 jälkeen (vihreällä)

Katariina Warpenius ja Pia Mäkelä

23.2.2024

Alkoholiverotuksen liikkumavara on pian käytetty

Vuoden 2018 alkoholilain uudistuksen yhteydessä toteutetut alkoholiverotuksen korotukset olivat keino torjua muutoksista aiheutuvia haittoja. Myös nyt hallitus suosii alkoholipoliittisista keinoista alkoholiverojen korottamista. Alkoholijuomien hintoja korottava verotus on kannatettava ja valtion kannalta kustannusvaikuttava keino vähentää alkoholin kulutusta ja haittoja. *Alkoholiverotus on Suomessa kuitenkin jo kansainvälisesti korkealla tasolla, joten sen hyödyntämismahdollisuudet tulevana vuosina ovat rajalliset.*

Uudistus rasittaisi jo ennestään ylikuormittunutta sote-järjestelmää

Vuonna 2018 voimaan tullut alkoholilain uudistus lisäsi päihdepalveluiden tarvetta, mihin sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmä ei täysin pystynyt vastaamaan: vuosina 2018–2020 alkoholin aiheuttamia kuolemia oli yhteensä lähes 450 enemmän kuin jos niiden lukumäärä olisi pysynyt vuoden 2017 tasolla.

THL pitää alkoholin saatavuuden lisäämistä hyvin ristiriitaisena terveyttä edistävien yhteiskunnallisten tavoitteiden kanssa; ja erityisen huolestuttavana tilanteessa, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin kohdistuu isoja säästöpaineita ja hyvinvointialueet kärsivät henkilöstövajeesta. Jos alkoholinkäytön vuoksi hoidettavien määrä lisääntyy alkoholipoliittisten uudistusten myötä, tämä voi entisestään pidentää hoitojonoja muista syistä hoitoon hakeutuvilla. Suomi on myös vahvasti jakautunut alueittain, ja alkoholisairastavuus kuormittaa palvelujärjestelmää eri tavoin eri osissa maata. Alkoholisairastavuusindeksi vaihteli vuosina 2019–2021 Pohjois-Karjalan 148,4:n ja Pohjanmaan 54,5:n välillä. Niinpä alkoholiongelmien aiheuttama kuormitus hyvinvointialueille on eri suuruusluokkaa eri puolilla maata.

Alkoholin myynnin avaaminen yksityiselle kilpailulle kasvattaisi kestävyysvajetta

Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee lukuisia muita hallitusohjelman mukaisia muutoksia alkoholilakiin, jotka toteutuessaan lisääisivät alkoholijuomien saatavuutta ja myynninedistämistä. Muutokset koskevat muun muassa kotimaisten alkoholijuomien tuottajien valmistuspaikalta tapahtuvan vähittäismyynnin laajentamista, rajat ylittävän etämyyntimenettelyn selkiyttämistä sekä alkoholijuomien verkkokaupan ja kotiinkuljetuksen sallimista. *Näiden muutosten kokonaisvaikutusta olisi tarpeen arvioida myös siitä näkökulmasta, miten ne vaikuttavat valtion yksinoikeusjärjestelmän toimintaedellytyksiin, ja sitä kautta edelleen alkoholin kulutukseen ja väestön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta uhkaaviin haittoihin.*

Kaiken kaikkiaan hallituksen esityksessä ei siis ole kyse ainoastaan alkoholijuomalajien myynnin prosenttirajan muuttamisesta yksityisessä vähittäismyynnissä, vaan askeleesta kohti valtion yksinoikeusjärjestelmän asteittaista purkamista. Yksinoikeusjärjestelmän purkamisella olisi kansainvälisen tutkijaryhmän mukaan mittavia vaikutuksia alkoholin kulutukseen ja erilaisiin alkoholihaittoihin: arvion mukaan alkoholin kokonaiskulutus

Katariina Warpenius ja Pia Mäkelä

23.2.2024

nousisi yhdeksän prosenttia ja haittakustannukset lisääntyisivät 19 prosentilla eli 300 miljoonalla eurolla vuodessa.

Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden mukaan alkoholin vähittäismyyntin yksinoikeusjärjestelmä kuuluu alkoholihaittojen vähentämisen parhaisiin käytäntöihin ja alkoholimyymlöiden voimakas lisääntyminen melko johdonmukaisesti lisää sekä alkoholin kulutusta että haittoja. Maailman terveysjärjestö WHO pitää pohjoismaista, alkoholin valtiollisen yksinoikeusjärjestelmän mallia hyvänä esimerkkinä muille maille alkoholihaittojen vähentämiseksi, koska se hillitsee kulutusta rajoittamalla myyntipisteiden lukumäärää (fyysisen saatavuuden sääntely), hillitsemällä hintakilpailua ja muuta markkinointia ja ohjaamalla myyntiä erikoisliikkeisiin.

Nykyinen alkoholijuomien valtion yksinoikeusjärjestelmä on tärkeä osa myös kestävyysvajeen selättämisessä: valtion yksinoikeusjärjestelmän ansiosta harvempi suomalainen joutuu pois työelämästä tai kuolee työikäisenä alkoholiongelmien vuoksi kuin jos siirryttäisiin yksityiseen myyntijärjestelmään. Tämä on myös elinkeino- ja työelämän etu.

Pääjohtaja

Mika Salminen

Osaston johtaja (vt.)

Anu Muuri